

Aarhus Teater • Store Scene

Premiere 5. februar 1999

En tjener – To herrer

Italiensk komedie af Carlo Goldoni

Et billede så virkeligt som
det uden for dine vinduer.
En betjening så enkel som
at trække vejret.

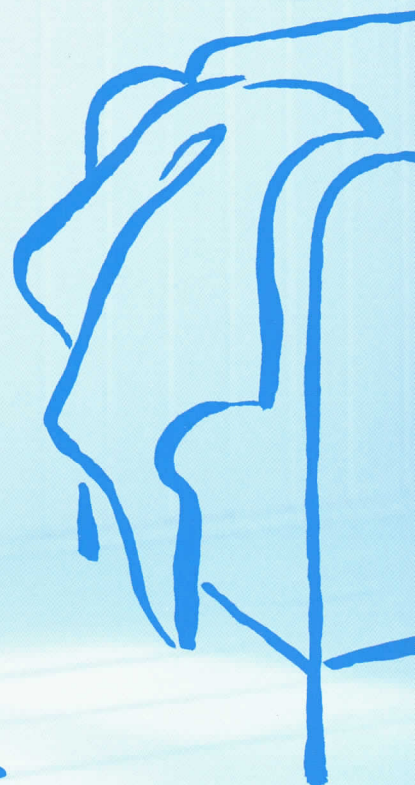
Provokerende klart

En teknologi så logisk som
regnbuen på himlen.

Et design så smukt som den
rene, nordiske natur.

Finlux 74F100 VGA

- Vi siger det uden at rødme: Det er årets flotteste 29" TV.
- 100 Hz gir dig det mest fuldkomne, flimrefri billede.
- VGA tilslutning til din PC, så du kan bruge e-mail, internet mm. via TV-skærmen.
- Let at installere og betjene. Taler dansk til dig i skærmmenuen.
- Tekst-TV bli'r endelig let at bruge – ingen ventetid, når du vælger ny side.
- Pynter på elregningen, bruger under 1 watt i timen på stand-by.

FINLUX
Design for life

PL RADIO & TV

Præstevangsvej 2 • 8210 Århus V • Tlf.: 86 15 05 00

Pantalone de' Bisognosi

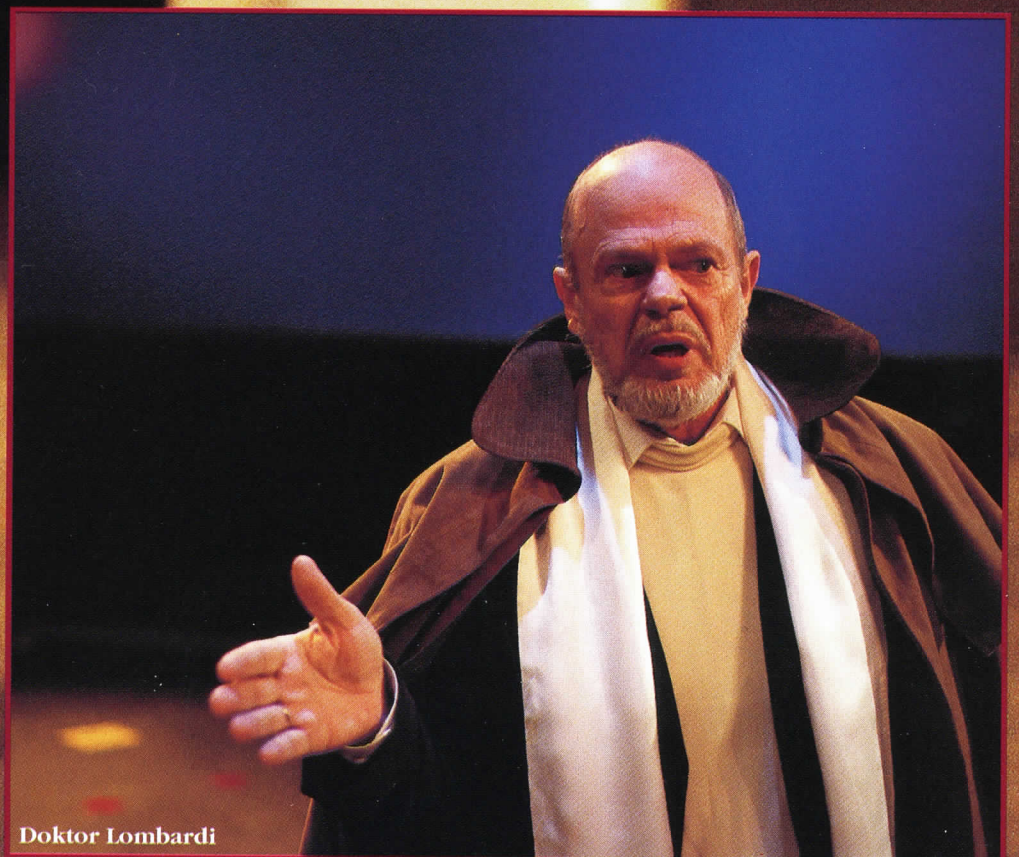

Clarice, Silvio & Smeraldina

Brighella

Doktor Lombardi

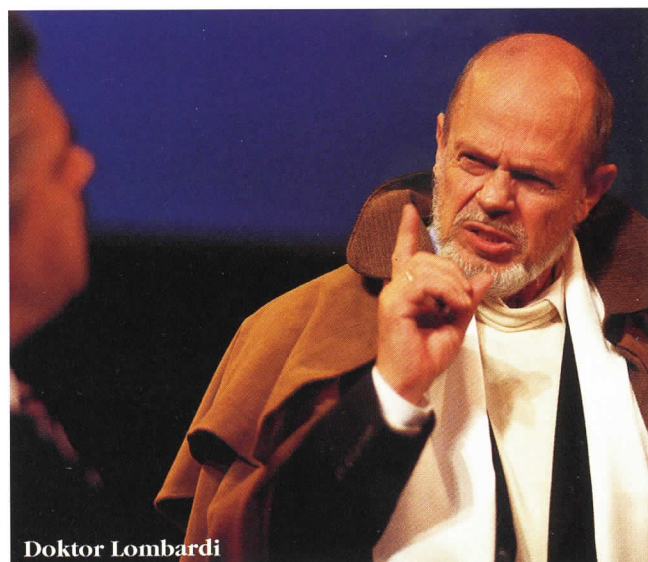
Goldonis dobbelbundede verden

For Goldoni var skuepladsen for livets komedie lig med Venezia. Her var han født, herfra hans verden gik. Netop fordi han insisterer på det provinsielle, bliver hans humor universel. Han sagde selv, at der var to bøger, han havde studeret særlig grundigt. Det var Verden og Teatret. "Den første viser mig utroligt mange typer, som den skildrer så livagtigt, at de synes at være skabt alene for at forsyne mig med en overflod af stof til elskværdige og nyttige komedier (...) Mens når jeg bladrer i den anden, Teatrets bog, så fortæller den mig, hvilke farver, der skal til på scenen for at gengive de egenskaber, lidenskaber og tildragelser, man læser om i Verdens bog". Og Verden, Goldonis teater-verden, var altså først og fremmest Venezia. Han nåede frem til at skildre dette mikro-univers med en enestående psykologisk lydhørhed. Men det var en lang proces, før hans musikalske realisme blev foldet helt ud. Det handlede bl.a. om, at tidens komiske teater i Italien var den improviserede maskekomedie, *commedia dell'arte*, der byggede på et galleri af faste typer: fædrene Pantalone og Doktoren, de unge elskende, tjenestefolkene Harlekin, Smeraldina, Brighella osv. Det hele var efterhånden stivnet i en vis mekanisk gentagelse af numre og tirader. Der var blevet ganske langt mellem Verden og Teatret.

For at gøre sig gældende som dramatiker måtte Goldoni tage sit udgangspunkt i *commedia dell'arte*. Til at begynde med skrev han scenarier, dvs. skitserede handlingsgange, som skuespillerne improviserede over, evt. med visse scener skrevet helt ud. Siden skrev han hele roller igennem og erstattede gradvis maskefigurerne med realistiske typer for at ende med gennemkomponerede tekster, hvor dialogen ofte sitrer af et liv, der i virkeligheden svarer til maskekomediens oprindelige, improviserede friskhed.

Men i hans allerførste periode som komisk dramatiker er det den bastante, folkelige *commedia dell'arte*, der sætter tonen, undertiden med et vist melodramatisk islæt. Her skildres en verden, der drives af griskhed og begær, ufølsomhed og kynisme, illusionsløse, tvetydige portrætter af et borgerskab med ganske blakkede motiver bag deres mere eller mindre civiliserede transaktioner. Vulgaritet og brutalitet lurer under overfladen, f.eks. hos handelsmanden Pantalone – der først senere hos Goldoni skifter over til at repræsentere gammel-venezianske dyder.

En tjener – To herrer bærer præg af denne første periode. Han skrev den i 1745, på opfordring. Egentlig havde Goldoni svoret at forlade det plagsomme og usikre teaterliv. Han havde slået sig ned i Pisa (reelt på flugt fra sine kreditorer i Venezia) og drev nu en blomstrende advokatvirksomhed, i øvrigt lidt som en torn i øjet på den stedlige advokatstand. "Jeg lovede mig selv aldrig mere at se skuespillere, aldrig mere at tænke på teater. Jeg fordoblede min

Doktor Lombardi

Florindo Aretusi & Truffaldino

Beatrice Rasponi

juridiske ildhu og vandt tre processer på en måned". De retslige spilfægtier gav selvsagt interessante indblik i den menneskelige psyke – komediespil på avanceret niveau. Hans praksis gik i høj grad ud på at overtale klienterne til at droppe sagen og slippe for besværet, hvorefter han hævede sit salær og alle var glade. I særligt én sag indlagde Goldoni sig fortjeneste og høstede beundring og bifald for sin virtuose håndtering af en kompliceret situation. En ung mand af god familie var brudt ind hos en underbo og havde stjålet nogle penge. Han stod nu til en barsk straf på galejerne. "En respektabel familie, eneste søn, giftemodne søstre; burde man ikke redde ham?..." Goldoni løste knuden ved at få underboens lås skiftet ud med en, den unge mands nøgle passede til – og kunne nu hævde, det håbefulde unge menneske havde taget fejl af etagerne og i forvirringen var faldet for fristelsen til at tilegne sig pengene. Han leverede en retorisk pragtpræstation spækket med bibelske, klassiske og juridiske citater: "Jeg slog på dialektikken og følelserne. Det var ikke en vaneforbryder, der søgte at bagatellisere sin skyld. Det var en tankeløs person, der bekendte sin brøde, og blot bad om nåde for sin agtværdige fars og de to gode frøkners æres skyld..." Taktikken – usentimental manipulation kombineret med offentlig undskyldning og bodfærdighed – fungerede. Fyren slap med tre måneders fængsel. "Familien var himmelhenrykt for mig. Dommeren lykønskede mig."

Denne ærefulde og indbringende herlighed kunne ikke vare ved. En dag modtog han et brev fra Venezia. Tidens berømteste Harlekin (under navnet Truffaldino), Antonio Sacchi, var vendt tilbage fra Rusland. Sacchi udbad sig en komedie – og han foreslog et plot med en tjener der tager ansættelse hos to herrer. "Hvilken fristelse for mig! Sacchi var en fremragende skuespiller, komedie havde altid været min lidenskab. Jeg følte den gamle lyst vågne i mig, den samme ild, den samme begejstring (...) jeg så mulighederne i plottet og hovedrolleskuespilleren og var ved at dø af lyst til at prøve igen ... Jeg var i syv sind ... Trængslen af processer og klienter ... Men min stakkels Sacchi ... Men *En tjener – To herrer* ... Bare én gang til ... Åh, nej ... Åh, jo ... Kort sagt: jeg giver mig til at skrive, svare, engagere mig. Om dagen arbejdede jeg for retten, om natten for komedien." Han skrev stykket som scenario. Sacchi spillede det til succes i Milano 1746. Med Goldonis egne ord fra indledningen til den trykte udgave: "På nær tre-fire scener pr. akt – de mest interessante for de seriøse roller – var hele resten af komedien blot skitseret, på den måde, komedianterne plejer at kalde *a soggetto* (:at improvisere over) (...) Skuespillerne udførte den så godt, til min fulde fornøjelse, at jeg er sikker på, at bedre end de improviserede kunne jeg ikke have skrevet den". Da han udgav komedien i 1753, havde han skrevet den helt igennem, bl.a. fordi mindre ånder end Sacchi havde broderet over scenariet i mellemtiden, på en måde der ikke huede Goldoni. Den version, vi kender, afspejler altså givetvis også Sacchi-truppens rytmer og fabuleringer.

Herefter fulgte flere fristelser i form af tilbud, Goldoni ikke kunne afslå. Han var i fuld gang med at skrive stykker. Teatret havde slået sin klo i ham. Fra 1747 var han engageret som husdramatiker ved Sant'Angelo Teatret i Venezia, og året efter havde han definitivt afviklet sin advokatforretning og var fuldtids og fuldblods teatermand. Han var

Smeraldina, Pantalone, Clarice & Silvio

Pantalone, Beatrice & Brighella

kontraksligt forpligtet til at skrive otte komedier pr. sæson. Til sæsonen 1750-51 proklamerede han, at han ville skrive det dobbelte antal – seksten. Og gennemførte det. Der er vel at mærke mesterværker imellem.

I sin indledning til *En tjener – To herrer* taler Goldoni om hovedpersonen Truffaldinos dobbelte karakter. Han er tilsyneladende på én gang dum og kvik. Nogen vil tænke – fortsætter Goldoni – at det ikke hænger sammen, når Truffaldino på den ene side helt enfoldigt river et værdipapir i stykker for at demonstrere borddækningen, på den anden side har åndsnærværelse og hurtighed nok til at gennemføre den nærmest akrobatiske servering for to herrer på én gang. Men disse ekstremer er naturligvis afhængige af situationen og sammenhængen ...

Denne dobbelthed, spaltningen, uhåndgribeligheden er unægtelig et grundtema i komedien – som også andetsteds hos Goldoni, tydeligst måske i den gennemført skizofrene komedie *Tvillingerne fra Venezia*, skrevet 1747 på bestilling af komikeren Cesare d'Arbes, over hvis forunderligt foranderlige ansigt Goldoni skabte dobbeltrollen som tvillingerne Tonino og Zanetto, den hhv. belevne og tåbelige bror. Men det er ganske klart, at tvetydigheden er ført videre ud i *En tjener – To herrer* end til blot Truffaldino: alle figurer har i større eller mindre grad spil gående mellem på den ene side deres gedulgte projekter og motiver og på den anden side den facade, den attitude, de demonstrerer over for omverdenen, for at slå igennem eller bare overleve. Ja, den kvindelige hovedperson, Beatrice Rasponi, må endog skifte køn og spalte sig ud til sin egen bror, for at gøre sig gældende i en verden af benhård patriarkalsk business.

Goldoni fortsætter sine overvejelser i indledningen med at påvise, at rent fortælleteknisk er Truffaldino slet ikke enerådende: "Hvis vi betragter komediens slutning, vendepunkt, intrige, så er Truffaldino ikke hovedpersonen, tværtimod, hvis vi udelod den falske meddelelse om de elskendes død, som stammer fra denne tjener, så kunne komedien endog spilles uden ham". Det lyder paradoksalt, men er på sin vis rigtigt. I hvert fald peger han på, at komedien er komponeret af en række karakterer og fortællinger, der alle følges helt til dørs. Den er andet og mere end et virtuosnummer med garniture.

Komedien opererer altså som udgangspunkt med et kendt, let stiliseret figurgalleri; dens karakterer har alle noget i klemme og er involveret i flossede, tvetydige, evt. melodramatiske manøvrer omkring mord, kærlighed og obskur business; den præsenterer en bredt fortalt historie, ikke bare et sololøb. Spørgsmålet er så naturligt, hvilke billeder og associationer, man i dag vil referere til for at få de lag i stykket bragt i svingninger. Fokuseringen på det let romantisk-melodramatisk-italienske med de dubiose overtoner, typiseringerne, peger næsten af sig selv i retning af den (film)mytologi, der kredser om begreber som klan/familie, ære, status, hævn, passion og forbrydelse. Kaos sluppet løs i vore egne myter om elskere, døtre, sønner og (gud)fædre.

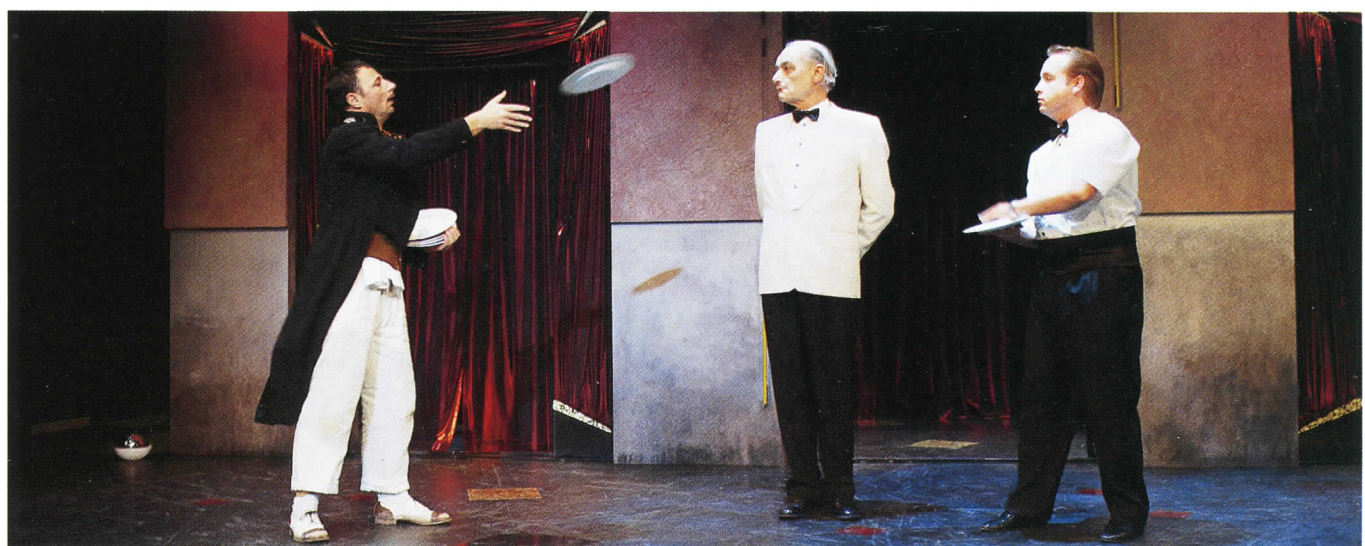
Bent Holm, dr. phil.

Citaterne er bl.a. fra Goldoni, MÉMOIRES POUR SERVIR À L'HISTOIRE DE SA VIE ET À CELLE DE SON THÉÂTRE, Paris 1787, og indledningen til komedien, "L'autore a chi legge", i Paperinis udgave, bd. III, Firenze 1753.

En tjener, Beatrice, Florindo Arctusi & Brighella

En tjener - To herrer

Af Carlo Goldoni

Iscenesættelse ... Asger Bonfils

Scenografi ... Anette Hansen

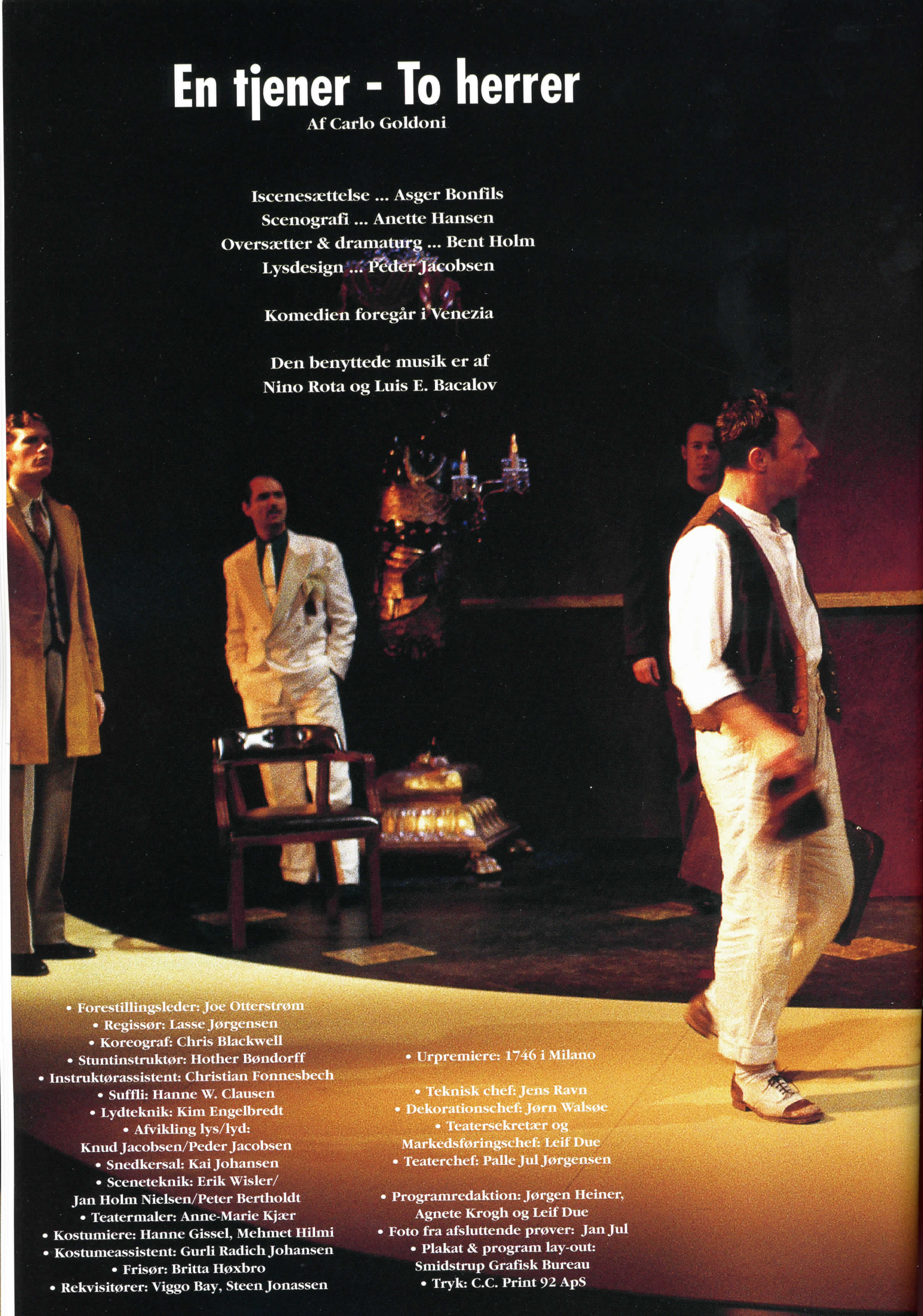
Oversætter & dramaturg ... Bent Holm

Lysdesign ... Peder Jacobsen

Komedien foregår i Venezia

Den benyttede musik er af

Nino Rota og Luis E. Bacalov

-
- Forestillingsleder: Joe Otterstrøm
 - Regissør: Lasse Jørgensen
 - Koreograf: Chris Blackwell
 - Stuntinstruktør: Hother Bøndorff
 - Instruktørassistent: Christian Fønnesbech
 - Suffli: Hanne W. Clausen
 - Lydteknik: Kim Engelbrecht
 - Afvikling lys/lyd:
Knud Jacobsen/Peder Jacobsen
 - Snedkersal: Kai Johansen
 - Sceneteknik: Erik Wisler/
Jan Holm Nielsen/Peter Bertholdt
 - Teatermaler: Anne-Marie Kjær
 - Kostumiere: Hanne Gissel, Mehmet Hilmi
 - Kostumeassistent: Gurli Radich Johansen
 - Frisør: Britta Høxbro
 - Rekvisitører: Viggo Bay, Steen Jonassen

- Uropremiere: 1746 i Milano
- Teknisk chef: Jens Ravn
- Dekorationschef: Jørn Walsøe
- Teatersekretær og
Markedsføringschef: Leif Due
- Teaterchef: Palle Jul Jørgensen
- Programredaktion: Jørgen Heiner,
Agnete Krogh og Leif Due
- Foto fra afsluttende prøver: Jan Jul
- Plakat & program lay-out:
Smidstrup Grafisk Bureau
- Tryk: C.C. Print 92 ApS

Pantalone de' Bisognosi Kim Veisgaard
Clarice, hans datter Lotte Munk
Doktor Lombardi Søren Elung Jensen
Silvio, hans søn Jens Jacob Tychsen
Beatrice, under navnet Federigo Raspou Rie Nørgaard
Florindo Aretusi, forelsket i Beatrice Michael F. Sand
Brighella, hotelejer Niels Ellegård
Smeraldina, tjenestepige hos Pantalone Merete Hegner
Truffaldino, Beatrices og
derefter Florindos tjener Jan Linnebjerg
En tjener på hotellet Ulf Stenbjørn
1. Drager, tjener mm. Leo Padkær
2. Drager, tjener mm. Peter Bach

Premiere 5. februar 1999 Aarhus Teater Store Scene

Forestillingens varighed:
ca. 2 timer og 30 minutter inkl. pause

CARLO OSVALDO GOLDONI

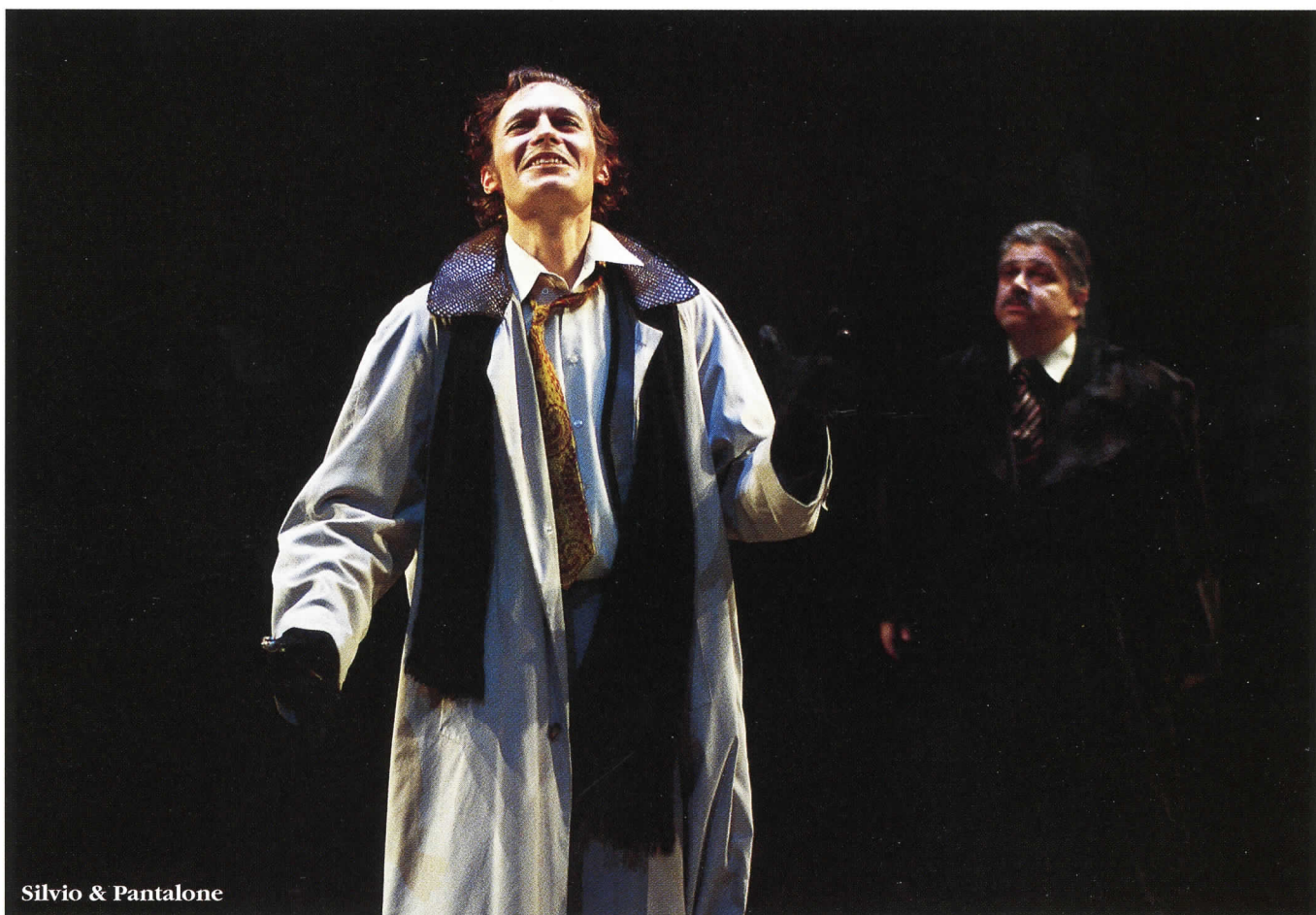
- 1707 - født i Venezia som søn af en læge
- 1719 - kommer på jesuiterskole i Perugia
- 1720 - studerer filosofi hos dominikanerne i Rimini
- 1721 - flygter sammen med en komedianttrup til sin mor i Chioggia, hvor han bliver skriver hos sin onkel, der er advokat
- 1723 - stipendiat ved det pavelige collegium i Padova
- 1725 - relegeres fra collegiet p.g.a. satiriske skrivelser, og følger sin far til Udine
- 1728 - ansættes ved kriminalretten i Chioggia
- 1729 - stedfortrædende kriminalråd i Feltre
- 1730 - skriver og iscenesætter to intermezzi i Feltre
- 1731 - afslutter sit jurastudium i Padova
- Goldonis far dør
- 1732 - advokat i Venezia – skriver en libretto, der udgives i Milano
- 1734 - bliver teaterdigter ved en skuespillertrup
- 1735 - følger truppen til Padova og Udine
- 1736 - gifter sig i Genova med den 19-årige Nicoletta Connio
- 1737 - stykkeskriver ved Teatro San Samuele og leder af Teatro San Giovanni Crisostomo i Venezia
- 1738 - tidens berømte Harlekin-fremstiller Antonio Sacchi får stor succes i Goldonis *Momolo Cortesan* (Verdensmanden)
- 1740/41 - bliver republikken Genovas konsul i Venezia
- 1743 - fremfører sin første fuldstændigt nedskrevne komedie *La Donna di Garbo* for skuespillertruppen ved Samuele-teatret
- flygter p.g.a. gæld over Bologna til Rimini
- 1744 - leder teateropførelserne ved den østrigske garnison i Rimini
- 1745 - advokat i Pisa – og optages i et litterært selskab (Arcadierne) – og skriver scenario til *En tjener – To herrer* til den omtalte Antonio Sacchi
- 1747 - ansættes af teaterdirektør Medebach som stykkeskriver ved Teatro Sant' Angelo
- 1748 - vender tilbage til Venezia og indleder sin teaterreform inden for den italienske komedie
- 1749 - indgår kontrakt på 450 dukater årligt mod at skrive 8 komedier om året i fire år
- 1750 - forpligter sig til at skrive 16(!!) komedier på ét år – heraf følger adskillige hovedværker – og for første gang spilles der komedie (*La Pamela*) uden maske – som reaktion mod commedia dell'artes maskebærende skuespillere
- første bind af Goldonis værker udkommer på tryk
- 1753 - under karnevallet har *La Locandiera* (Mirandolina) premiere, og Goldoni tilknyttes Teatro San Luca
- 1754 - længere sygdomsperiode. Goldonis mor dør. Konflikt med digterkollega
- 1756 - dialektkomedien *Il Campiello* har premiere. Goldoni får en års-pension fra hertugen af Parma
- får skuespillkontrakt på 6 årlige komedier á 100 dukater
- 1758 - rejser til Rom efter indbydelse fra to teatre
- 1759/60 - store teatersuccesser i Bologna, Venezia og Rom
- Goldonis betydning som teaterdigter fremføres af Voltaire
- 1761 - får indbydelse til Comédie-italienne i Paris
- 1762 - sammen med sin familie bryder Goldoni op fra Italien for at bosætte sig i Paris
- 1763 - Goldonis trilogi over Arlequin-figuren opføres med stor succes på Comédie-italienne
- 1765 - forlader teatret og flytter til Versailles som lærer for Ludvig XV:s døtre
- bliver blind på det venstre øje
- 1769 - med en årlig pension fra det franske hof vender Goldoni tilbage til Paris
- 1771 - debuterer med stor succes på selveste Comédie-Francaise med én på fransk skrevet komedie
- aflægger besøg hos Rousseau
- 1775 - atter i Versailles som lærer i italiensk
- 1780 - sælger sit privatbibliotek for at kunne vende tilbage til Paris
- 1784/87 - skriver på fransk sine berømte Mémoires – tilegnet kong Ludvig XVI – de udkommer i Paris
- 1788 - Goldonis Opere Teatrali (sceneværker) udkommer mellem 1788 og 1795 i 44 bind i Venezia
- 1789 - den franske revolution bryder ud
- 1792 - Goldoni mister sin årlige og kongelige pension
- 1793 - ved gode venners hjælp får han sin pension tilbage
- Goldoni dør i Rue Pavée-Saint-Sauveur i Paris – gravstedet ukendt.

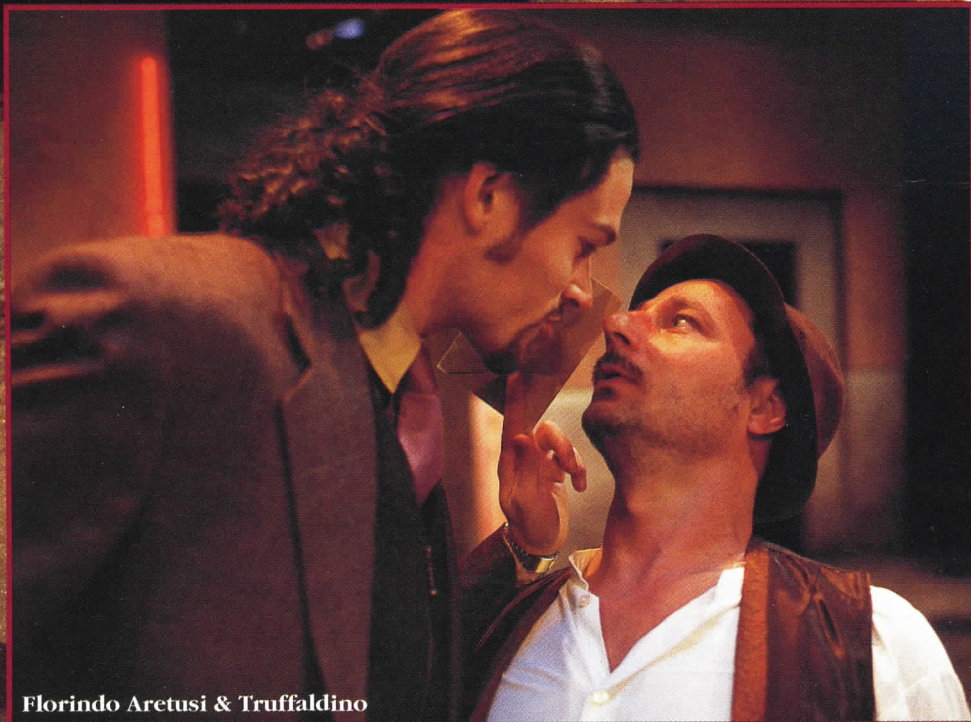
Kobberstik efter maleri af Giambattista Piazzetta

Beatrice & Clarice

Silvio & Pantalone

Florindo Aretusi & Truffaldino

Silvio & Florindo Aretusi

Truffaldino

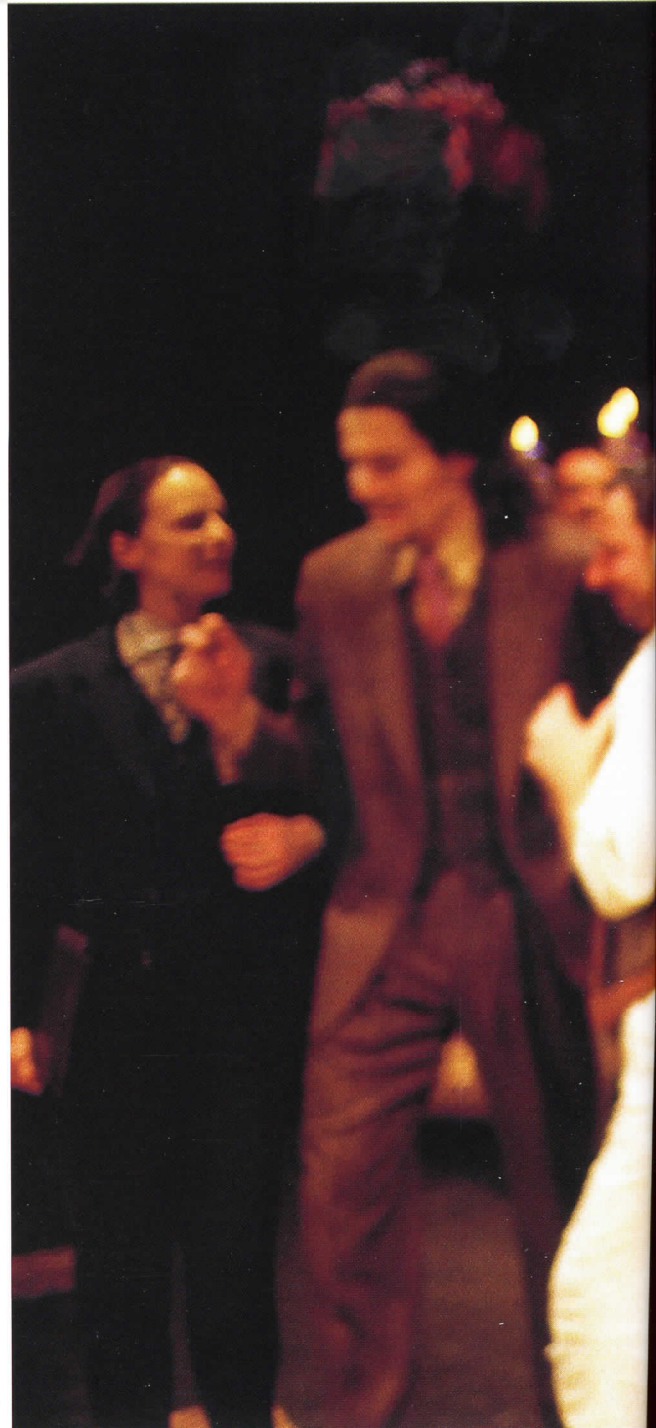
Truffaldino & Smeraldina

Clarice, Pantalone & Beatrice

Smeraldina & Truffaldino

Til alle livets stjernestunder